



## ساختارشناسی تحلیلی پانتومیم

بابک دهقانی، سیما صابرصلغی

دکتری تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، معاون پرورشی دبستان پسرانه سما شعبه یک، اداره آموزش و پرورش ناحیه یک بندرعباس

راهبر پژوهشی دبستان دخترانه و دبیر متوسطه اول سما، اداره آموزش و پرورش ناحیه یک بندرعباس

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۱۷

### چکیده

پانتومیم به عنوان یک نمایش بی کلام با حرکات اغراق آمیز قدمتی دیرینه دارد. رمزگرایی یکی از شیوه‌های اجرا در این نمایش است. شروع پانتومیم و ارتباط اولیه با مخاطب بسیار مهم است و نحوه اجرا نسبت به داستان دارای ارزش بیشتری است که می‌تواند همه چیز را تحت الشعاع خود قرار دهد. پژوهش حاضر با عنوان ساختارشناسی تحلیلی پانتومیم با روش توصیفی - تحلیلی علاوه بر اینکه به بررسی و مطالعه ساختاری پانتومیم می‌پردازد، به ارائه معانی و مفاهیم اجزای آن نیز توجه خواهد داشت. در این پژوهش با گردآوری و مطالعه منابع معتبر، برخی مورد استفاده مستقیم و برخی مورد استفاده غیرمستقیم قرار گرفته است. منابعی که مورد استفاده مستقیم قرار گرفت، در بخش منابع و ماخذ درج گردید و منابع غیر مستقیم جهت دریافت ایده و روشن شدن برخی موضوعات مرتبط کمک رسان خوبی بوده است. در ادامه روش کتابخانه‌ای و تجربی جهت تکمیل و جمع‌بندی بحث بسیار کاربردی بوده است.

کلمات کلیدی: ساختارشناسی، تحلیلی، پانتومیم

## مقدمه

بازیگری و توجه به هنر نمایش ایمایی (پانتومیم) از بدو حضور انسان بر زمین ناخواسته مورد توجه بوده است، زمانی که آدم و حوا به فرمان خدا از بهشت رانده شدند، برای آنکه روی زمین با هم ارتباط برقرار کنند، با حرکات دست و پا و صورت (میمیک) با هم حرف می زدند. این دو آفریده خداوند از همان ابتدای آفرینش با هنر بازیگری زندگی خود را پیش می بردند (رضا آشفته، ۱۳۹۳: ۷)

بنابراین انسان از همان آغاز با نمایش پانتومیم آشنایی داشته است. ریشه پانتومیم به زمان های بسیار دور (بدوی) قبل از پیدایش خط و گفتار، جهت برقراری ارتباط میان افراد باز می گردد. در آن زمان که پدر خانواده جهت امرار معاش و شکار به جنگ با حیوانات وحشی می رفت. پس از بازگشت افراد قبیله را گرداگرد آتشی جمع می کردند و هر یک در نقشی فرو می رفت. یکی نقش شکارچی و دیگری با بر تن نمودن پوست حیوان، نقش شکار را بازی می کرد و این چنین صحنه سخت و دلخراش شکار را بازسازی می نمودند تا فرزندان و همسران ایشان هم با سختی کار آشنا شوند و هم در نگهداری مایحتاج زندگی کوشا باشند. چنین مراسم و آئین و مناسکی در قبایل رسم بود. در کمی جلوتر از تاریخ در روم باستان اجرای چنین مراسمی فرم نمایشی و صورت اجرایی به خود می گیرد. تا آنجا که شخصی به نام تلسس با زبان بدن و رقص به طرز شگفت انگیزی به توصیف داستان های باستانی می پرداخت. در این گونه از رقص نه کلامی بر زبان جاری می شد و نه حرکتی از قلم باز می ماند. پانتومیم بازی احساسات است.

## بیان مسئله

پانتومیم را هنری بدون کلام می نامند. هنری که سرشار از اغراق در حرکات است. اغراق برای فهم بهتر و بیشتر. این هنر دارای شیوه های متعددی می باشد. که برخی از آن بدین شرح است؛ میم، لامیم، میمودرام، میمودی نامیک، باله و ... مقاله حاضر تحت عنوان ساختارشناسی تحلیلی پانتومیم با هدف مطالعه هنر پانتومیم و عناصر تاثیرگذار در آن و مروری کوتاه بر فعالیت دو هنرمند این عرصه، بررسی خلاقیت ها، دانش و عناصر مختلف پانتومیم و تاثیرگذاری آن بر مخاطب است. از این رو تلاش گردیده تا از یافته های به دست آمده برای سنجش این هنر دیرینه، بهره جویی شود. مطالعاتی که چگونگی اجرا و دانش آن را در ذهن مخاطب ایجاد می کند و در چنین شرایطی به لحاظ امکان انجام پذیری و نیز به دست آمدن نتایج قابل اعتماد، از جایگاه قابل توجهی برخوردارند.

برخی پانتومیم را با لال بازی اشتباه می گیرند. لال بازی آنگونه از نمایش است (اگر بتوان نام نمایش بر آن گذاشت) که لب ها در راستای حرکات تکان می خورد. در پانتومیم نباید لب را حرکت داد. بلکه حرکات آنقدر گویا و شفاف است که دیگر تیزی به لب زدن نخواهد بود. زبان پانتومیم، زبان بین المللی است، لذا در هر مکانی (کشوری) بایستی به شکلی اجرا شود که فهم آن واضح و دقیق باشد. پانتومیم را ادابازی نیز نام نهاده اند. گونه از نمایش بی کلام که با استفاده از حرکات بدن به اجرا در می آید (حسن عمید، ۱۳۵۰: ۱۸۵).

حال با نگرشی ژرف در موضوع این تحقیق سؤال پیش رو جان تازه می گیرد؛ نقش پانتومیم (هنر ادابازی) چه تاثیری در روند رو به رشد فعالیت های تئاتری دارد؟



## روش تحقیق

در این پژوهش روش مورد استفاده به صورت توصیفی-تحلیلی و کاربردی می باشد. بدین شکل که پس از مطالعه منابع به دست آمده به توصیف و تحلیل آن پرداخته شده و سپس به جنبه های کاربردی آن اشاره خواهد شد. نوع کار تحقیقاتی در این پژوهش تحلیل محتوای کیفی است.

## پیشینه پژوهش

مارک اشتولزبرگ بازیگر سینما و تئاتر، فیلمنامه نویس، کمدین و تهیه کننده است که دارای عنوان ده معلم بازیگری در سواحل شرقی را در کارنامه خود دارد در سال ۱۳۹۸ در کتابی تحت عنوان آموزش پانتومیم آورده است که پانتومیم، تئاتر خاموش یا هنر گفت گوی بدن بدون کلام است. تاکید این هنر بر ارائه احساسات و مفاهیمی است که هرگز با بیان در کلام نمی گنجد. تنوع موضوع در پانتومیم از کمدی تا تراژی وجود دارد که با تجسم در بدن بازیگر تجلی می یابد. بنابراین بهترین و اصیل ترین شکل هنر تئاتر به حساب می آید.

ناصر آقایی مدرس دانشگاه، بازیگر، نویسنده و مترجم دارای مدرک دکتری از دانشگاه واریک انگلستان در سال ۱۳۹۹ در کتابی تحت عنوان پانتومیم آورده است که صورت بازیگر پانتومیم اغلب با رنگ سفید، نوک بینی و لبها نیز با رنگ قرمز نقاشی می شود. به همین دلیل بازی های ریز روی صورت خنثی می شود و اجرای بدنی پر رنگ تر جلوه می کند. در این کتاب طیفی از اجراهای پانتومیم به همراه تمرینات بدنی برای بالا رفتن از دیوار، پله، در، شیشه، طناب کشی، عصا، حجم، راه رفتن درجا و ... آموزش داده می شود.

سروش شاملو در سال ۱۳۹۰ در کتابی تحت عنوان پانتومیم (اسطوره، تاریخ و تکنیک نوین) آورده است که آنچه در معنای ریشه شناسی پانتومیم نقش بسته است، در بازگشایی و بازنشانی نشانه شناسی رنگ می بازد. اگر شکل و نقش، نشانه و تصویر را در مفهوم پدیده بنامیم پس باید آنها را همچون درختان عجیبی تصور کنیم که دو سر در میوه دارند. طبیعت پادرها یا فره فره ای.

## داده های پژوهشی

### دانش پانتومیم

پانتومیم نمایش صحنه ای که با بازی طراحی شده است. این نوع از نمایش شبیه اجرای نقش بر روی صحنه تئاتر است. فرق پانتومیم با سایر نمایش ها در ساکت بودن آن است چرا که حرف و صحبتی رد و بدل نخواهد شد و بازیگران تنها با ایما و اشاره و حرکات بدنی با هم ارتباط می گیرند. این حرکات جزو حرکات معمول در زندگی روزمره نیست، بلکه با تمرینات مکرر و تجربه کافی به خلق حرکتی جدید دست زده تا بتوان معنای دقیق را ارائه کرد. نمایش پانتومیم دارای دو دانش مرتبط به یکدیگر است. ۱- دانش نظری ۲- دانش تئوری که در اصطلاح آن را نمایش در سکوت می خوانند. که در یک تقسیم بندی آن را به سه دسته کلی تقسیم نموده اند:



## پانتومیم

پانتومیم لال بازی نیست. بلکه شناخت حرکات و مفاهیم بر پایه اصول صحیح و هدایت گر می باشد. حرکات پانتومیم مخاطب را از سوی به سمت داستان کشیده و از سوی دیگر خارج می کند. ریتم پانتومیم همانند دیگر هنرها دارای ضرباهنگ منظمی می باشد. به عبارت دیگر پانتومیم مجموعه است از چند تابلو پی در پی که به وسیله بدن ساخته می شود و در نهایت به خلق اثر هنری منتج می شود. در دوره ای از امپراطوری روم پانتومیم یا فابولاسالتیکا مورد توجه بسیار از افراد جامعه به خصوص هنرمندان بود. پانتومیم رومی را در حقیقت باید طلایه دار باله شناخت، زیرا این نمایش اساساً یک رقص روایی است. پانتومیم به عنوان نمایش ایمایی (در رده علمی دانشگاهی) در یونان باستان وجود داشته که در ابتدا به صورت رقص تک نفره در روم باستان در حاشیه سایر برنامه ها و به تبعیت از آن اجرا می شد.

با مطالعه در متون تاریخی به نظر می رسد که پانتومیم ریشه در اساطیر نیز دارد. داستان سرایی گروه همسرایان با حرکات موزون به همراه شخص آوازه خوان و یک گروه ارکستر متشکل از فلوت، نی و سنج. پانتومیم نمایشی است جدی که البته گاه جنبه کمدی پیدا می کرد. اما رفته رفته از محبوبیت جنبه کمدی آن کاسته و جنبه جدی به تدریج جای تراژدی را گرفت. پیلادس و باتیلوس معرف این نوع از نمایش در روم باستان بودند.

اما داستان پیدایش پانتومیم را چنین روایت می کنند که آندرونیکوس نمایش نامه نویس و بازیگر مشهور رومی به تدریج صدای خود را از دست داد و برای اجراهای خود نیازمند حضور شخص دیگری بود. بنابراین شخصی را در کنار صحنه می گذاشت تا زمانی که او مشغول رقص و ارائه نقش بود، گفتارها با صدای بلند به گوش مخاطب برسد. رفته رفته لباس های رنگارنگ و ابزار صحنه، گروه همسرایی و موسیقی از عوامل دسته اول پانتومیم می شود. موضوعات اساطیری و تاریخی اساساً یک شکل دراماتیک به این نوع از نمایش داده و بازیگران متعددی در آن به ایفای نقش می پرداختند. پانتومیم گاه کوتاه و گاه بلند و مفصل بود.

موضوعات پانتومیم همانند سایر نمایش های صحنه ای در هر موضوع جدی و شوخی قرار دارد، اما بیشتر با جنبه های روزمره زندگی بشر سرو کار دارد. نمایش پانتومیم نه تنها جنبه های جدی آن بلکه جنبه های شوخی و سرگرمی اش پای تماشاگران را به صحنه های نمایش باز می کند.

## نمایش بی کلام

درام نمایشنامه یا داستان (اعم از شادی بخش یا غم انگیز) و دراماتیک به نمایشنامه یا تراژدی معنی می شود (مهشید مشیری،

۱۳۸۲: ۷۹۱).



میمو درام شکلی از نمایش است که بر پایه چند جمله تا یک پاراگراف شکل می‌گرفت. در این نوع از نمایش عناصر تئاتر چون لباس، صحنه، نور و ... کاربرد داشته است. در تعریف جامع‌تر نمایشی بود که تنها کلام را از آن گرفته‌اند. اصل یونانی آن دراما به معنی عملی که انجام می‌شود. در یونان باستان به معنای کاری که بر روی صحنه نمایش برای تماشاگران انجام داده می‌شود.

## موسیقی و حرکت

تبدیل نت‌های شنیداری به رفتارهای حرکتی که براساس یک عنصر یعنی ریتم صورت می‌پذیرد. ریتم به معنی توالی ضربه‌های آهنگ که برای موزون کردن نوا می‌باشد. به عبارت دیگر تکرار پی‌درپی یک حرکت پایدار در زمان مشخص را در موسیقی وزن یا ریتم گویند (جواد میرشکاری، ۱۳۹۱: ۲۷).

چنین نمایشی هم قصه دارد و هم ندارد. اگر فاقد داستان و موضوعی را در پی نداشته باشد رقص گفته می‌شود. رقص، به معنای کنشی انسانی که حاصل برانگیختگی حسی به وسیله انواع ادراک آدمی مانند شنوایی، شور، غم، زیبایی‌شناسی و غیره است، به انواع مختلف تقسیم می‌شود (نیما کیان، ۱۳۸۳: ۳).

با توجه به تعریف فوق رقص نمایشی مد نظر خواهد بود. آدم دارینوس می‌گوید: رقص و پانتومیم دو قلوهای بهم چسبیده‌اند که فاصله آن‌ها کمتر از تار موست. اما یک تفاوت عمده این دو را از یکدیگر جدا می‌سازد. در رقص، حرکات به شکلی طراحی شده‌اند که رقصنده از زمین فاصله گرفته و اوج می‌گیرد. اما، در پانتومیم، میزانشن‌های بازیگر بر روی زمین قرار دارد و ناچار حرکات چنین طراحی شده است.

بازیگر که در فارسی پیشتر به جای آن از واژه‌های آکتور، آرتیست یا ارباب صنایع ظریفه استفاده می‌شد و واژه هنرپیشه که معنی کلی هنرمند را در بر داشت (محسن روستایی، ۱۳۷۵: ۴۷) یا ایماگر پانتومیم نشانه‌ها و کدهایی را با نشانه‌گذاری‌های مخصوص به خود استفاده می‌نماید. این کدها و نشانه‌ها برای مخاطب نمایش قابل درک می‌باشد. ایماگر رقص را می‌شناسد و به عنوان ابزار کار خود استفاده می‌نماید. اما رقصنده نمی‌اواند به عنوان ایماگر بر صحنه نمایش خود حضور پیدا کند.

## انواع پانتومیم

۱- فیگوراتیو ۲- تشریحی ۳- کاربردی ۴- عروسکی ۵- ماشینی

### - فیگوراتیو

به نوعی از نمایش پانتومیم گفته می‌شود که بر پایه فیگور و ژست بدنی اجرا می‌گردد. بازیگر پانتومیم می‌بایست در شکل‌های متنوع و موقعیت‌های مختلف بر بدن خود تسلط داشته باشد به شکلی که در صورت نیاز چند ثانیه یا حتی دقیقه در همان حالت ثابت بماند. فیگور یا ژست بدنی باید دارای معنا و مفهوم باشد و این معنا به مخاطب نیز منتقل شود. یکی از راه‌های به دست آوردن فیگور

مناسب تمریناتی بر پایه کنترل بدن و تعادل در تنفس است. ژست عملکرد بدن را آشکار و نمایان می سازد و بر پایه ارتباط غیر کلامی است. ژست شامل حرکاتی در فیزیک بازیگر می باشد.

### - تشریحی

نمونه ای دیگر از نمایش پانتومیم که موقعیت را توصیف می کند. لازم است بدانیم که ساخت موقعیت در این نوع از نمایش با تئاتر کاملاً متفاوت است. معمولاً طرح های پانتومیم بر اساس یک جمله ساخته و پرداخته می شود و این از ویژگی های این نوع از نمایش است که بدون متن می باشد. مارسل مارسو در کارگاه های خود به این موضوع اشاره دارد که متن پانتومیم در چند کلمه (سه یا چهار) کوتاه خلاصه می شود. مثلاً پیت به رستوران می رود.

### - کاربردی

در چنین نمایشی که معمولاً زیر مجموعه هنر کاربردی نیز به حساب می آید، جهت ارائه یک عمل در راستای حل مشکل می باشد. در این گونه از هنر پانتومیم تعداد از دو نفر بیشتر می باشد که یاری دهنده نقش اصلی می باشند. این کارکترها بیشتر در نقش اشیاء یا اکسسوار صحنه قرار می گیرند.

### - عروسکی

در این نوع از پانتومیم دو نوع عروسک وجود دارد و حرکات افقی و عمودی با هم شکل می گیرند. یکی عروسک کوکی و دیگری عروسک خیمه شب بازی. در عروسک کوکی حرکات به شکل متصل و کاملاً شکسته است و تعداد مفاصل به شش بخش تقسیم می شود، اما در عروسک خیمه شب بازی حرکات به شکل منقطع و منعطف است. تعداد مفاصل نیز به شش بخش تقسیم می شود (مفصل گردن، مفصل دست راست، مفصل دست چپ، مفصل پای راست، مفصل پای چپ، مفصل کمر).

### ماشینی

در این نوع از نمایش پانتومیم حرکات به صورت عروسکی نیست و به دلیل تعدد در مفاصل، حرکات افقی و عمودی با هم شکل نمی گیرد.

### بازیگر پانتومیم

نمایش یعنی A در نقش B وقتی که C نظاره گر آن باشد. چنین نقشی را بازیگر ایفا می کند. بازیگر قبل از هر کاری، باید یک بدن خیالی برای نقش تجسم کند. این بدن خیالی بدن نقش است. بازیگر باید یاد بگیرد چگونه این بدن خیالی را مثل یک لباس تن



خودش کند با تمرین منظم و زیاد یاد می گیرد که چه جواری تناسبات بدن خودش را تغییر دهد و با بدن نقش یکی شود. (میخائیل چخوف، ۱۳۸۵: ۴۰).

## بحث و یافته های پژوهشی

### جایگاه پانتومیم در تئاتر

پانتومیم دارای اصول جدی در بازیگری است. بازیگر پانتومیم به دلیل حساسیت در انتقال مفاهیم می بایست با جدیت کار خود را دنبال نماید. پانتومیم علمی است بر پایه هنر که از دوران کلاسیک تا مدرن به عنوان یک نمایش سبک یافته از آن یاد می شود. بنابراین بسیاری از بازیگران پانتومیم در مراحل متفاوت از شیوه های جدید در پرورش تخیل و بدن استفاده می کنند و دقیقاً به همین دلیل در مدارس بازیگری از جایگاه ویژه ای برخوردار است. بنا بر گفته مارک اُردل بدن بازیگر می تواند بهترین دوست و بدترین دشمن او باشد. پانتومیم نیاز به تمرین بدنی دارد. این تمرینات ورزشی نیستند، بلکه حرکاتی تخصصی برای ارائه بهتر نقش در صحنه ایما می است

تمرینی به درد بازیگر می خورد که بتواند ظریف ترین نوسان های روح و ذهن را به کل جسم منتقل کند. بازیگر با انجام این تمرین ها، حساسیت بدن خود را بالا می برد و می تواند با کمک این بدن حساس، درونیات خود را به گویاترین شکل برای تماشاگر نمایش دهد (چخوف، ۱۳۸۵: ۹۱).

پانتومیم در تئاتر دارای جایگاه ویژه ای است. تا آنجا که در جشنواره ها و فستیوال های معتبر ملی و بین المللی مجوز ورود می گیرد و گاه جوایزی نیز در این زمینه اعطا می گردد. درک و احساس بازیگر در خلق چنین اثری به او کمک می کند تا بتواند بازی خود را از حالت سطحی خارج نماید. اگر زندگی در نقش نباشد باور آن برای مخاطب سخت خواهد بود. در چنین شرایطی هدف انعکاس زندگی و تقلید هنرمند نیست. بازیگر پانتومیم بر روی صحنه دست به آفرینش می زند. اما جهت پاسخگویی به سؤال این تحقیق که در خصوص نقش پانتومیم (هنر ادابازی) چه تاثیری در روند رو به رشد فعالیت های تئاتری دارد، باید بدانیم که بازیگری چیست؟ بازیگر کیست؟ و به چه کسی بازیگر می گوئیم؟

کلمه بازیگر بهترین واژه برای توصیف این هنر است. هنرپیشه معنایی عام دارد، آکتور انگلیسی ها به معنای عمل کننده و پتواژگر کلمه فارسی ایران باستان، به معنای پاسخگوست. اما بازی-گر در درون خود کلمه بازی را دارد. بازی شاید بهترین توصیف کننده این هنر جادویی باشد. هنر که در هر شکلی، هر زمانه و مکانی، بازی اصلی بنیادین برای آن محسوب می شده است. از طریق بازی ما وارد دنیای نمایش می شویم (ابراهیم امینی، ۱۳۹۵: ۷).

با این توصیف کودکان در رده سنی ۳ تا ۷ سال بازیگری و نمایش را تجربه می کنند و درک خوبی از تئاتر دارند. بنابراین به نظر می رسد که جایگاه پانتومیم در تئاتر را باید در ریشه های نمایش خانگی جستجو کرد. آنجا که تمرکز برای ارائه بحث میان یک خانواده شکل می گیرد.



تمرکز بازیگر و بازیگری به عنوان دو معادله عمل می‌کنند و نتیجه هر کدام، تأثیر متقابلی در برخواهد داشت. اینجاست که به اهمیت تمرکز در بازیگری پی می‌بریم؛ چرا که یک بازیگر حتی اگر به بهترین نحو، نقش خود را آفریده باشد چنانچه هنگام اجرا، تمرکز کافی نداشته باشد، دچار نقصان می‌شود و دیگر نمی‌تواند مدعی ایفای نقش خود باشد؛ بنابراین تمرکز همان‌طور که نیروی انسان را به واسطهٔ نیروی خود، مضاعف می‌کند به همان شکل نیز می‌تواند در صورت عدم حضور، نیروی او را به حدی باورنکردنی کاهش دهد. تمرکز، پایه و اساس تکنیک روانی را شکل می‌دهد و بدون تمرکز، تخیل، حافظه، تفکر و... کارآیی لازم را نخواهند داشت. بنابراین هنرمند خلاق باید نحوه برانگیختن و اداره کردن سرشت خود را بداند (استانیسلاوسکی، ۱۳۸۲: ۳۱).

### جذاییت پانتومیم

بازیگر موظف و مکلف به استفاده از نیروی تخیل در خود نمایشی اش است. اگر چنین نباشد فعالیت اجرای او جذاییت کار را کاهش داده و چیزی شبیه به بازیگران قبل از خود خواهد شد. از سوی دیگر اتفاقات و حوادث روزمره ای که در گوشه و کنار جامعه دیده می‌شود نیز در بازیگر نمایان گردیده و سهم خلاقانه ایشان در بازی و نمایش حذف می‌گردد. بازیگر مجری برنامه های شبانه نیست. بلکه قوع تخیل و تعقل او به عنوان ابزار فعالیت جذاییت نمایش آن هم از نوع بی صدا (پانتومیم) را بالا می‌برد.

جذاییت پانتومیم در رمز گذاری و رمز گیری شیوه اجرا نهفته است. شیوه اجرا همه چیز را تحت الشعاع قرار داده و داستان را به زیبایی القا می‌نماید. پانتومیم کامل و جذابی نوعی نمایش است که ویژگی های خود را داراست. این ویژگی ها اعم از شادی، خنده، ضرباهنگ، پویایی، جذاییت و هیجان است.

پانتومیم حاصل تلفیق واقعیت با هنری است که بر صحنه تئاتر توسط بازیگر اجرا و در دل تماشاگر تجلی می‌یابد. واقعیت آن را باور پذیر می‌سازد و هنر موجب آرامش مخاطب می‌گردد. بنابراین پانتومیم هنر آسوده زیستن است. هنری که ذهن را به تکاپو و امید دارد و اگر درست عمل کند چالش خارج از حیطه هنر نیز بهتر عمل می‌کند.

لازم به ذکر است که تمام ابزار یک بازیگر میمیک و فیزیک ایشان است. بازیگر پانتومیم می‌بایست از واقع گرایی دور شده و در صحنه به آن واقعیتی که در وجودش نهفته است برسد. در واقع پانتومیم هر آنچه را در سایر هنرها با کلمات و حرکات به هم می‌پیوندند، تنها با دو عنصر ذکر شده و رعایت قراردادهای معین جذاب و زیبا می‌نماید. بنابراین فهم آن سخت تر و نیازمند تعامل و تفکر عمیق است. بازیگر پانتومیم خود را در پس چهره اش مخفی نموده و در دل او غرق گردیده است. از سوی دیگر مخاطب نیز نیازمند تعمق در حرکات و قراردادهاست تا بتواند هم پانتومیم را درک کند و هم خودش را.

آنچه این هنر را جذابتر می‌نماید، استفاده از ابزارهایی است که همیشه و همه جا همراه بازیگر است. همان‌طور که نقاش در ارائه فعالیت هنری خود نیازمند قلم مو می‌باشد و نجار نیازمند میخ و چکش و... بازیگر (پانتومیم) هم نیازمند ابزاری همچون نیروی تخیل، بدن آماده، حس، صدا و بیان خوب، تقلید می‌باشد که در دو عنوان میمیک و فیزیک خلاصه می‌شود.





دارا بودن نیروی تخیل از ویژگی های مهم بازیگری است. در زندگی کودکان دارای تخیلی آزادند و با بهره گیری از وقایع و حوادث اطراف خود و اعمال افراد بزرگتر به عنوان بازیگران بسیار طبیعی به حساب می آیند. بازیگر با استفاده از این نیرو به وقایع و حوادث رنگ و بوی خاصی می بخشد (رحمت الله محرابی، ۱۳۸۳: ۱۹).

بنابراین با استفاده از این ابزار فعالیت های ممکن الوقوع را رقم می زند. نرمی بدن و انجام حرکاتی که در تمرینات روزمره حاصل می شود می تواند جلوه ای از بازی طبیعی ایماگر در ذهن تماشاگر را ایجاد نماید. در پانتومیم اندام های بیان ابتدا بدن سپس دست و بازوها و در نهایت چهره ایماگر است. چرا که حرکت در بدن بزرگتر از سایر اندام ها می باشد اما اندام های بیان احساسات در چهره بسیار کوچکتر هستند.

بدن و تخیل دو عنصر حائز اهمیت در پانتومیم است. بنابراین ایماگر موظف است خطوط ایده آل ذهن را به صورت تخیلی ترسیم نموده و بی دلیل فضا را اشغال نکند. در نمایش پانتومیم می توان در هر نقطه و زمانی حرف خود را زد بدون آنکه کلامی جاری شود.

### فیزیک در پانتومیم

قاعدتا ایماگر در طراحی خود نباید ریش و سیلی داشته باشد، چرا که می بایست در نقش های مختلفی فعالیت داشته باشد. همچنین بخشی از اندام ها می تواند نقش کارکترهای موجود در طراحی اولیه را داشته باشند. به عنوان مثال دست ها و پاها می توانند جای شخصیت های دیگر را پر کنند. استفاده از این ابزارها که هر کدام بخشی از فیزیک انسان می باشند، باید آنقدر هوشمندانه به کار گرفته شوند که به نمایش لطمه وارد نشود. تکرار قاتل پانتومیم است، پس زبان بدن نیازمند طراحی دقیق است. این طراحی ها بر پایه حرکات استوار است. حرکات در پانتومیم چند دسته هستند.

۱- حرکات ساده: حرکاتی که نیازمند کنش می باشد. مثل کنش خوابیدن که نیازمند دراز شدن یا ایستادن و جفت کردن دو دست در زیر سر می باشد. یا کنش خاریدن که بخشی از عضلات دست یا پا درگیر هستند. این حرکات باید با اغراق و درشت انجام شوند.

۲- حرکات شخصیتی: حرکاتی که به واسطه تکرار و تمرین بخشی از وجود کارکتر می شود. این حرکات ارادی می باشد. مثل فشار دادن دندان ها به هم. یا بالابردن یکی از ابروها

۳- حرکات غریزی: پاسخ بدن به محرک های خارجی که به صورت اتفاقی و غیرتکراری صورت می گیرد. مثل قرار گرفتن پا روی شیشه یا سوزن افتاده بر روی زمین، یا اصابت دست با شی نوک تیز. تحرک بعد از این گونه حرکات به صورت غیرارادی و غیر تکراری است.

۴- حرکات توصیفی: قصد، اراده، تصمیم گیری قبلی برای انتقال یک مفهوم و یک معنی برای برقراری با مخاطب را حرکات توصیفی گویند. از این حرکات در زندگی عادی استفاده می کنیم مثال: آماده شدن برای آمدن به بیرون از خانه، که هر شخص خود را مرتب می نماید چرا که تمام انسانها در ارتباط با دیگران همیشه در حال نقش ایفا کردن هستند.

۵- حرکات مکمل: در این حالت اصطلاحاً فرد با زبان بدن و سر از خود عکس العمل نشان می دهد. استفاده از این اندام ها جهت رساندن منظور و مفهوم را ایما می گویند. ایماگر هم کسی است که با بدن صحبت می کند. زبان بدن حد و مرزی ندارد. مثلاً برای نشان دادن گرسنگی یا سیری با استفاده از دو دست بر روی شکم و کمی تغییر چهره معنای واقعی را القا می کنیم. مارسل مارسو در این زمینه می گوید: کلام سراسر دروغ است و صداقت را تنها در بدن می توان یافت. در حرکت است که صداقت وجود دارد.

### میمیک در پانتومیم

میمیک در لغت به معنای حرکات و حالات چهره بازیگر پانتومیم در هنگام بازی است. حالت چهره جنبه ای از کار ایشان است. این چیزی است که برای داشتن یک اجرا به آن نیازمند است. در طراحی میمیک و گریم صورت ویژه پانتومیم باید تمامی موارد بررسی شود. این بررسی شامل جزئیات و توضیح چگونگی عملکرد و تقویت کار آنها می شود. میمیک صورت احساسات بازیگر را منتقل می کند. لذا در نمایش پانتومیم که تمام ابزار بازیگری در میمیک و فیزیک ایشان خلاصه می شود، استفاده مفید از آن بسیار حائز اهمیت است. مثلاً نشان دادن ترس یا شادی در بازی.

### گرم کردن میمیک در پانتومیم

گرم کردن میمیک در پانتومیم همچون نمایش صحنه ای می باشد. داشتن چهره ای منعطف در بازیگری که بتواند بیانگر خوبی نیز باشد یکی از نعماتی که هر بازیگری علی الخصوص نمایش ایمایی به آن نیاز دارد. برخی این نعمت خدادادی در وجودشان نهفته است و برخی نیاز به تمرین و ممارست دارند. گرم کردن عضلات صورت به این اصل مهم کمک می کند.

- ماساژ:

برای گرم کردن میمیک، نخستین فعالیت، ماساژ صورت می باشد. این کار با حرکات آهسته و دورانی انگشتان هر دو دست به حالت قرینه از چانه به بالای صورت انجام می گیرد. نگارنده این مقاله در کلاس های بازگرمی مرحوم ابروان دریافت، با توجه به اینکه عضلات صورت در طی ماساژ طولانی و مکرر رو به پائین افتاده می شود، لذا سعی کنید ماساژ را رو به بالا انجام دهید.

- تکنیک شیر و موش:

جلوی آئینه ایستاده و عضلات صورت را به صورت کامل (چشم، دهان و کلیه ی عضلات) بکشید. دهان و چشمان را همچون شیر درنده باز کنید و بعد به آرامی کوچک و جمع کنید تا به اندازه موشی به دنبال پنیر شود. تکرار و تمرین در گرم کردن عضلات تاثیر دارد.

- ماساژ زبان:



زبان را از دهان بیرون آورده و به سمت پائین بکشید. سپس بالا و طرفین و در دور دهان خود بچرخانید.

- زشت کردن:

صورت و چهره خود را تا جایی که می توانید زشت کنید. در چنین حالتی عضلات صورت به حرکات ناشناخته آشنا می شود. چرا که صورت انسان در حالت عادی فقط به یک شکل نمایان است.

### گریم پانتومیم

گریم بازیگر پانتومیم به رنگ سفید و در ناحیه لب و بینی به رنگ قرمز و گونه ها به رنگ صورتی است که البته بر حسب سلیقه ی بازیگر پانتومیم با تفاوت هایی نیز همراه است. رنگ سفید معنای خنثی را تداعی می کند و بازیگر توانایی ارائه نقش های متنوع را دارد. با توجه به کم بودن زمان اجرای پانتومیم اگر بازیگری بخواهد دو نقش را همزمان بازی کند می تواند از این نوع گریم استفاده بهینه ای داشته باشد. به عنوان مثال نقش مادر و دختر یا پدر و پسر. در میان این دو نقش ایماگر بازی خنثی خود را به نمایش گذاشته تا تعامل و تقابل نقش چشمگیر شود. پس به همین دلیل مهم و عدم تشابه نقش برای مخاطب استفاده از رنگ سفید و خنثی برای ایماگر مهم و ضروری است.

### انتقال ایماگر به تماشاگر

انتقال سه چیز توسط ایماگر به تماشاگر صورت می گیرد. آن سه بدین ترتیب است: ۱- کاراکتر ۲- موقعیت ۳- احساسات و عواطف. هر سه این موارد می بایست در کمترین زمان انجام پذیرد. در نمایش صحنه ای این زمان بالغ بر ۳۰ دقیقه است اما در نمایش ایمایی بین ۵ تا ۱۰ دقیقه تقلیل می یابد و مضاف بر اینکه هر سه مورد باید منتقل شود. در نمایش ایمایی بر خلاف صحنه ای که بازیگر لایه های مختلفی از شخصیت را در طول نمایش نمایان می کند، می بایست در همان برخورد اول کاراکتر خود را در ارتباطی تنگاتنگ با مخاطب قرار دهد.

### نتیجه گیری

ظاهرا نمایش میم در سده ۶ ق.م از مگار برخاسته است. مستعمرات یونان در جنوب ایتالیا و سیسیل در سده ۵ علاقه زیادی به این نمایش ها داشتند اما اینگونه نمایش ها تا دوره هلنی در حوالی شرق مدیترانه شکوفا نشدند. بعد از ۳۰۰ ق.م اجرا کنندگان میم به طور روز افزونی در جشنواره ها ظاهر شدند اما هرگز به عضویت صنف هنرمندان دیونوسوس در نیامدند. گرایش روز افزون به میم به حدی می رسد که در اسکندریه و جنوب ایتالیا مدرسه ای به نام مدرسه نویسندگان ادبیات میم، تاسیس شد.

با مطالعات صورت گرفته در خصوص نمایش پانتومیم نکته جالب توجه در مورد صحنه های نمایش است. صحنه هایی با سکوی مرتفع دارای سطوح مختلف که بر روی ستون های تزئین شده قرار گرفته اند و بین این ستون ها پرده های رنگ آمیزی شده ای قرار

دارد. ورود بازیگران از سمت پله هایی است که در پائین صحنه قرار دارد. نمایش پشت صحنه دارای تنوع رنگ و طرح می باشد. گاه یک ایوان و گاه ستون هایی با نقوش تزئینی است.

رعایت اصل نمایش در هر اجرایی می تواند جذاب و مخاطب پسند باشد. بازیگری که به اجرای خود عشق بورزد و در خلوت خود ساعت ها و ساعت ها نقشش را مرور کند، قطعا در شمار بالایی از مخاطبینش قرار خواهد گرفت. چنین شخصی نه تنها به بازی بلکه به زندگی شخصی نیز عشق و علاقه دارد و غرق در احساسات و عواطف است.

از زوایای مختلف موانع و مشکلاتی بر سر راه انجام این تحقیق وجود داشت که مهمترین آنها به شرح ذیل اشاره می گردد:

- اتلاف وقت و هزینه زیاد در جهت دستیابی به برخی اطلاعات موجود در مراکز دانشگاهی، سازمانها و نهادهای دولتی و غیردولتی
- با توجه به شیوع ویروس کرونا عملا دسترسی نگارنده این تحقیق به برخی منابع در پایتخت فرهنگ و هنر ایران از جمله شهرهای تهران، اصفهان، تبریز، شیراز و ... محدود گردید بنابراین پس از یکبار بازدید و با توجه به هزینه های گزاف شرایط و موقعیت بازدید مجدد فراهم نگردید و سایر اطلاعات با تماس تلفنی از طریق دوستان و آشنایان انجام شد.
- محدودیت در اطلاعات و ضعف مطالعاتی در منابع مکتوب
- کمبود منابع معتبر به موضوع مورد بحث
- عدم دسترسی به منابع و مراجع معتبر و ارسال با تاخیر از پایتخت ایران به دلیل مسائل پیش رو

#### منابع

- آشفته، رضا، (۱۳۹۳)؛ سرگذشت نمایش در ایران، چاپ دوم، نشر افق، تهران.
- آقایی، ناصر، (۱۳۹۹)؛ پانتومیم، چاپ دوم، نشر نودا، تهران.
- آمینی، ایراهیم، (۱۳۹۵)؛ سرگذشت بازیگری در ایران، چاپ اول، نشر افق، تهران.
- استانیسلاوسکی، کنستانتین، (۱۳۸۲)؛ مقدمه ای بر سیستم و روشهای هنر خلاق، تهران.
- اشتولزبرگ، مارک، (۱۳۹۸)؛ آموزش پانتومیم، مترجم: علیرضا خمسه، نشر قطره، تهران.
- چخوف، میخائیل، (۱۳۸۵)؛ بازیگری، مترجم: کیاسا ناظران، نشر قطره، تهران.
- روستایی، محسن، (۱۳۷۵)؛ فرهنگستان و واژگان مصوب و پیشنهادی بلدیة: گنجینه اسناد بهار و تابستان، شماره ۲۵ و ۲۶، تهران.
- شاملو، سیروس، (۱۳۹۰)؛ پانتومیم (اسطوره، تاریخ و تکنیک نوین)، چاپ دوم، نشر نگاه، تهران.
- عمید، حسن، (۱۳۵۵)؛ فرهنگ عمید، سرواژه پانتومیم، انتشارات جاویدان، تهران
- کیان، نیما، (۱۳۸۳)؛ مبانی تئوریک رقص: مقدمه ای بر فرهنگ نام و واژه گزینی برای رده های باله در زبان فارسی، ناشر: سازمان باله ایران، استکهلم.



- گروه واژه‌گزینی، (۱۳۹۱)؛ فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، ویراستار: جواد میرشکاری، دفتر اول، انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران.
- محرابی، رحمت‌الله، (۱۳۸۳)؛ آموزش تئاتر (ویژه مریدان)، چاپ سوم، نشر عابد، تهران.
- مشیری، مهشید، (۱۳۸۲)؛ فرهنگ فارسی (الفبایی-قیاسی)، چاپ سوم، نشر آسیم، تهران.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی



## Analytical construction of pantomime

### Abstract:

Pantomime has a long history as a wordless performance with exaggerated movements. Cryptography is one of the performance methods in this show. The beginning of the pantomime and the initial connection with the audience is very important, and the performance has more value than the story, which can overshadow everything. The present research, titled Analytical Structure of Pantomime with descriptive-analytical method, in addition to investigating and studying the structure of pantomime, will also pay attention to presenting the meanings and concepts of its components. In this research, by collecting and studying reliable sources, some have been used directly and some have been used indirectly. The sources that were directly used were included in the sources and reference section, and the indirect sources have been a good helper to get ideas and clarify some related issues. In the following, the library and experimental method has been very useful to complete and consolidate the discussion.

**Keywords:** structuralism, analysis, pantomime

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی